

Редакція журналу “Психологія і суспільство” започаткувала заочний круглий стіл у тематичному форматі рубрики “Село як осередок українотворення”. Дієвим мотивом його проведення стала неординарна подія – побачила світ книга-оповідь Володимира Мовчана, Івана Нерубайського, Василя Олійника “Криві Коліна крізь терни і роки: В історії села – історія України” (К.: КВЦ. – 712 с. : іл.), що вперше повноаспектно, згармонізовано, правдиво та унаочнено висвітлює взаємозалежний драматичний історичний шлях малої батьківщини і великої Батьківщини від минувшини до наших днів. Вочевидь авторам фундаментального видання вдалося не лише вийти за суто інформаційно-публіцистичні рамки життєпотoku повсякдення типового українського села, а й поставити низку одвічних питань наших національних першооснов і ментальної своєрідності, місця і ролі села в історичному поступі українства, нарешті підійти до ґрунтового осмислення незламності українського духу і широти любові односельців до рідної землі, котра у суголосі з мудрістю, дарованою предками, здатна творити чудеса за будь-яких умов...

СЕЛО – ДУХОВНЕ СЕРЦЕ УКРАЇНИ

Анатолій В. ФУРМАН

Copyright © 2010

*«“Служити Богові та Україні”, –
основна формула життєдіяльності кожного,
хто йде шляхом відданого українотворення».*
(Автор)

Українська нація, здобувши у серпні 1991 року омріяну віками державну незалежність, на сьогодні вийшла з дитячого ігрового майданчика у розумінні справжнього призначення суспільства, влади і “братніх обіймів” сусідніх держав, проте не досягнула вершини свого благодатного розвитку – ще не стала політичною нацією, для якої священним у найвищому змісті цього слова, а відтак єдиносущим і безальтернативним, є багатоголосий – від окремого громадянина до вселюдного усупільненого загалу і навпаки – акт *українотворення*. Саме до його діяльних культуродайних напрямків, здавалося б, мали долучитися всі – і зверхники, й достойники, і представники народних мас. Натомість трикутник “державна влада – публічна політика – громадянське суспільство” у справі побудови *Єдиного Українського Дому* більше нагадує персонажів байки Леоніда Глібова “Лебідь, Щука і Рак”: одна зорієнтована у захмар’я дивідендів од власного владарювання, інша розриває, якщо не четвертує, живий світоглядний простір українства заїждженими і давно скомпрометованими ідеологемами, відкидаючи “свіжомолоду буденність” у змертвіле трагічне минуле, а третє майже

безпорадно продовжує стояти на колінах перед традиційно ненаситною владою, упокорено слідуючи її командам. Звідси повновагомо постають три найскладніші завдання **практичного українотворення** – *окультурення влади, урельнення політики і безкомпромісне утвердження громадянського суспільства* та його інститутів [див. 1; 3; 4].

У цій, як завше, драматичній ситуації гуманно-демократичну зрілість суспільства легко діагностувати за тим, як воно ставиться до дітей і літніх, точніше – які умови реально створює для розквіту дитинства і гідної старості як специфічних соціальних інститутів, котрі є не стільки його баластом, скільки потенціалом і ресурсом. Аналогічно цьому, зважаючи на винятковий “земельний капітал” України, про ефективність верховної державної влади можна висновувати з того, як вона ставиться до села і селянства. *Село – це її пробний камінь на жертовну дієздатність, на ситуативно виправданий прагматизм, що межує з мудрістю державних рішень і дій; це також екзамен на людяність і водночас на патріотизм, себто на відданість національним ідеї, інтересам, святиням.*

Яскравою ілюстрацією зазначеного є видання **“Криві Коліна крізь терени і роки. В історії села – історія України”**, здійснене авторами *Володимиром Мовчаном, Іваном Нерубайським, Василем Олійником* [5]. Воно, незважаючи на те, що віднесене самими авторами до когорти історико-краєзнавчих і водночас художньо-публіцистичних, з повним правом належить до науково виважених, соціогуманітарних, фундаментальних стосовно наявної *практики українотворення*, котра, на жаль, не стала нормою суспільного життя народного і владного загалу за майже два десятиліття нашого державного суверенітету. Є підстави аргументувати цей найзагальніший висновок головним надбанням багаторічних творчих зусиль авторської групи: *воно насправді уперше відкриває шлях до гармонійного поєднання у вигляді історично цілісної, багатоформатної і в різноманітних контекстах деталізованої, картини співритмічного життя батьківщини малої і Батьківщини великої – конкретного наддніпрянського села й України як багатетнічної країни-нації. Їхні долі, як стає зрозуміло із тексту, архівних матеріалів, прози, поезії, публіцистики та численних фотоілюстрацій, не просто періодично тісно переплітаються, а становлять найвищу – міжлюдську, специфічно ментальну – неподільність українського духу, наповненого кожного моменту життя працею і боротьбою, справами і подвигами, любов’ю і ненавистю, вірою і відчаєм, свободою й обов’язком.*

Відомо, що громадян буденно вражають результати науки, тоді як самих науковців – методи, тобто нові шляхи або способи розв’язання найскладніших проблем, що за логікою історичного поступу реально постають перед етносом, народом чи людством. Головна проблема у налагодженні масового, а не локально-унікального українотворення сьогодні традиційна і до болю очевидна: *відсутність єдності та самопожертви задля побудови могутнього Українського Дому*, в якому б ошатно жилося й почувалося всім, хто осів на цій землі, незалежно від національного коріння, статі, віку, віросповідання, професії, соціального статусу і психотипу. Лев Троцький свого часу виголосив це так: *“Українців як націю гублять три речі: надмірна довіра, доброта і відсутність єднання”*. Якщо перші дві ментальні риси далеко не завжди характеризують негатив у сфері націєтворення, то остання вражає своєю незмінністю упродовж століть.

Геніально тонким та унікально повновагомим *“виразником українського менталітету був*

і назавжди залишиться Тарас Шевченко. Такої повно концентрованої персоніфікації національного духу в усіх просторово-часових модифікаціях його буття навряд чи знає якась інша культура. Його геній підносить украї потрібну тему нової української ментальності – критичну рефлексію над власним національним буттям.

Другу хвилю бурхливого *піднесення української самосвідомості* поклатала революція 1905 року, яка скасувала закони, що нищили українську культуру і мову. Тоді важливою темою національного відродження стала критична рефлексія над власним менталітетом. Усього кілька характерних висловлювань: *“Убогість духу – наслідок нашої історії, що, власне, є історією зради, тупості і розкрадання національних скарбів. Українська нація безсоромно обікрала сама себе і тепер конвульсивно напружується, щоб щось творити” (Українська хата, 1914); “Наше українське невміння єднатися, солідаризуватися давно вже відоме” (Борис Грінченко, 1912); “Жодна нація не могла похвалитися таким великим числом ренегатів, як українська” (Дмитро Донцов, 1912)” [6, с. 60].*

І майже через століття Павло Загребельний щиро зізнався, що *“вся наша історія свідчить про якийсь майже ублюдочне прагнення вестернізувати державу. Чи то були князі, чи гетьмани, чи російські імператори” [2, с. 9].*

Автори названого видання також відверто пишуть про яничарів, перевертнів і ворогів української нації, наводячи вражаючі факти і сумну статистику Першої і Другої світових воєн, голодоморів 1932–33 і 1946–47 років, повоєнних політичних лихоліть. Проте не це визначає змістовне наповнення, тональність та енергетику їх твору. Найістотніше в іншому: *книга переповнена конструктивом у погляді навіть на трагічні та драматичні події минулої, випромінює віру в незалежність національного духу, освячує відданість рідній землі і звитязній праці, демонструє сегменти світлого майбутнього, що наявні вже сьогодні у розвитку звичайного і водночас незвичного українського села. І хоч зверхники-чужоземці та компартійні діячі десятиліттями і навіть століттями так чи інакше впливали на земні долі кривоколінчан, як і на багатьох українців у цілому, все ж не вони є головними дійовими особами історії великого змужніння українства, нинішнього процвітання села. Визначають її, з одного боку, сонцесяйні провідники нації – Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Богун, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Максим Залізняк, Іван Котляревський, Тарас*

Шевченко, Леся Українка, Максим Рильський, Володимир Сосюра, Василь Симоненко, Олесь Гончар, Дмитро Павличко та інші, що наочно підтверджують подані в книзі їхні біографії, твори та оригінальні учнівські новели про них, з іншого – плеяда щонайменше десяти поколінь кривоколінців, починаючи від 1761 року, тобто від задокументованого моменту заснування села [5, с. 47], причому, найімовірніше, сотником Війська Запорізького Василем Мовчаном [5, с. 519].

Односельці різних часів, віку, фаху, уподобань і покликань постають із сторінок фундаментального видання у прізвищах, історичних документах, творчих доробках і численних фото із далекої та віддаленої давнини, новітніх часів і сьогодення. Фактично саме у цьому останньому моменті книга-дослідження Володимира Мовчана, Івана Нерубайського, Василя Олійника є неперевершено скрупульозним вивченням як архівних джерел (рапортів; господарських переписів людної села різних років, що поіменовані як “інвентар”; листів-звернень, свідоцтв, ревізійного опису душ, різних планів-карт, відомостей про церкву і священослужителів тощо), трудових буднів, бойової слави, освітньої діяльності та педагогічної роботи, наукових і поетичних здобутків, виробів умільців і майстрів, різних форм масового відпочинку (свято Івана Купала, освячення підмурків храмів у селі Криві Коліна і місті Тальному, церемонії їх урочистого відкриття, концерти відомих співаків і художніх колективів).

Найважливіше те, що в апогеї сьогодення книга оповідає та ілюструє воістину історично вагомі події і факти відродження й окультурення села, що стали приємною реальністю перш за все завдяки односельцю, доктору економічних наук, професору, людині-легенді **Мовчану Володимиру Петровичу**. Саме завдяки його меценатству в селі побудовано Храм Вознесіння Христового, чотири пішохідних містки через річку Гірський Тікич, Центр освіти, духовності та дозвілля, реконструйовано приміщення загальноосвітньої школи, дорогу до райцентру та ін. А найголовніше, що під його взірцевим наставництвом у помислах і справах односельчан *запанував дух українськості, національної соборності, діяльного патріотизму й невідомої християнської святості*.

Водночас сторінки книги просякнуті джерельною правдивістю у висвітленні історії розвитку різних за територіальним контекстом утворень – Кривоколінщини, Тальнівщини, Черкащини, України в цілому. Скажімо, ті

факти і цифри, що подаються про Голодомор 1932–33 років не просто вражають, а шокують будь-яку свідомість: із 304 жертв односельців наводяться прізвища, імена і по батькові 229 відомих, тоді як Тальнівщина втратила за ці роки 10068 жителів, Черкащина – 155 тисяч, Україна – не менше 10 мільйонів, тобто щодня усереднено помирало 25 тисяч людей, щогодини 1000, щохвилини – 17 осіб [5, с. 186, 204–207, 214]. Правдоточать факти і події воєнного лихоліття – окупації нацистськими військами Тальнівщини й України загалом, участь кривоколінців у визвольній війні. І тут справді ніхто не забутий: із 245 осіб, котрі воювали на фронтах німецько-радянської війни, 112 з них поклали на вівтар перемоги своє життя, 133 повернулися з нею додому [5, с. 256]. Примітно, що не просто поіменно згадані і ті, й ті, а ще й подані біографічні довідки про перших, уміщені їх фотопортрети, описані найяскравіші життєві шляхи переможців.

Проте не лише науково-краєзнавчий, але й виховний потенціал рецензованої книги-оповіді важко переоцінити. Адже те, що в ній говориться про рідну мову, українців-патріотів, світочів народного духу та поборників національної свідомості з повним правом має бути пристрасно артикульоване в класних кімнатах і студентських аудиторіях. І це вочевидь украй потрібно для національної ідентифікації дітей і юні, психодуховного одужання й соціального самовизначення зрілих громадян, на решті для того, щоб виявити та максимально повно задіяти на тернистому шляху націєтворення те найкраще, що одвічно притаманне українській ментальності, але, на жаль, належно не осягнене розумом, не прийняте як святість і, найголовніше, не зреалізоване як культурно-історична місія.

Мовиться, власне, про дві сторони однієї медалі – *про істинну любов до рідної землі та про вроджену соборність національного духу*. Пророче це зафіксував у поетичних рядках національний геній Тарас Шевченко: “Хто зневажає рідний край, той немічний у серці своїм...”, себто не здатний до згармонювання у своїй життєдіяльності індивідуального і загального, особистого й суспільного. І навпаки, джерельна соборність – це не лише єдність усіх територій української держави, а й, щонайперше, відповідальність усіх за всіх, взаємне духовне збагачення і культурний розвиток кожного в контексті етнонаціонального загалу, що неможливе без щирої любові та щохвилинного одухотворення життєвих ситуацій, взаємостосунків, подій. Знаменно те,

що своїм уматеріальненням справді унікальна книга-оповідь багатоголосо демонструє *same духовну соборність українців* упродовж двох із половиною століть, котру в масштабі нації її вороги завжди плондрували, видаючи за слабкість та примітивізуючи практичною вигодою, достатком чи потребою суто фізичного виживання. Однак саме **Український Дух Соборності** є тим світочем, котрий уже сьогодні, хоча й в окремих оазах націєтворення, уможливорює не просто відродження села, а його докорінне переродження, й відтак поступ уперед до ментально прийнятних вершин злагоди, добробуту, поборності, мудрості.

Отже, книга-оповідь Володимира Мовчана, Івана Нерубайського, Василя Олійника “Криві Коліна крізь терни і роки. В історії села – історія України” *пропонує перспективний метод українотворення*, що філігранно втілюється у життя авторами та односельцями й відкриває магістральний шлях уреальнення світлих намірів, думок і справ різних людських спільнот – села, району, області, країни – задля процвітання України як нації-держави індоєвропейського формату. Водночас рецензоване видання – це *майстерно виконаний гімн національній ідеї*, котра об’єктивована в одухотворених словах, повсякденній поведінці, жертвних учинках, акціях облагородження довкілля. Сподіваємося, що уторованим шляхом підуть інші достойники Неньки-України.

У будь-якому разі пропонуване широкому читачькому загалу видання, на нашу думку, **заслуговує на найпрестижнішу премію, у тому числі й Державну.**

1. Бичко А., Бичко І. Феномен української інтелігенції / Ада Бичко, Ігор Бичко // Психологія і суспільство. – 2010. – №1. – С. 8–64.

2. Загребельний П. Український шлях / Павло Загребельний // Психологія і суспільство. – 2004. – №1. – С. 5–14.

3. Комісаров В. Громадянське суспільство: виднокола істини чи форма політичної маніпуляції / Вадим Комісаров // Психологія і суспільство. – 2007. – №1. – С. 80–85.

4. Луковенко Ю., Магера Н., Фурман А., Якушик В. Півтора роки піля Помаранчевої революції. Оцінка ситуації і перспективи / Юрій Луковенко, Назар Магера, Анатолій Фурман, Валентин Якушик // Психологія і суспільство. – 2006. – №2. – С. 5–19.

5. Мовчан В.П., Нерубайський І.А., Олійник В.Й. Криві Коліна крізь терни і роки. В історії села – історія України : [істотко-красназавча, художньо-публіцистична оповідь]. – К.: КВІЦ, 2010. – 712 с.

6. Фурман А.В. Психокультура української ментальності : [наук. вид.] / Анатолій Васильович Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132 с.

АНОТАЦІЯ

Фурман Анатолій Васильович.

Село – духовне серце України.

В контексті справи побудови Єдиного Українського Дому і нагальних завдань практичного українотворення (окультурення влади, уреальнення політики та утверд-

ження громадянського суспільства) різнобічно й аргументовано висвітлюються науково-інтелектуальні здобутки фундаментального видання-дослідження “Криві Коліна крізь терни і роки. В історії села – історія України”, що виконане Володимиром Мовчаном, Іваном Нерубайським, Василям Олійником. Воно не тільки здійснює критичну рефлексію 250-річного історичного поступу типового українського села у персоналіях, індивідуальних та колективних справах односельців різних епох і поколінь, а й насправді уперше відкриває шлях до гармонійного поєднання у вигляді цілісної світоглядної картини співритмічного життя батьківщини малої і Батьківщини великої. Так авторами освоюються перспективи реального піднесення національної самосвідомості, діяльного утвердження могутності українського духу, повновагомого розквіту життєдайної соборності, незламного патріотизму і непохитної християнської святості, а у підсумку – виконується гімн величчю національної ідеї.

АННОТАЦІЯ

Фурман Анатолій Васильович.

Село – духовне серце України.

В контексті построения Єдиного Українського Дома и первоочередных задач практического украинотворения (повышения культуры власти, придания реалистичности политики и утверждения гражданского общества) разносторонне и аргументировано раскрываются научно-интеллектуальные достижения фундаментального издания-исследования “Кривые Колени сквозь тернии и года. В истории села – история Украины”, которое исполнено Владимиром Мовчаном, Иваном Нерубайским, Василием Олейником. Оно не только осуществляет критическую рефлексию 250-летнего исторического хода типичного украинского села в персоналиях, индивидуальных и коллективных делах односельчан разных эпох и поколений, но и на самом деле впервые открывает путь к гармоничному соединению в виде целостной мировоззренческой картины соритмической жизни родины малой и Отчизны большой. Таким образом авторами осваиваются перспективы реального поднятия национального самосознания, деятельного утверждения могущества украинского духа, полновесомого развития животворящей соборности, несокрушимого патриотизма и непоколебимой христианской святости, а в итоге – исполняется гимн величия национальной идеи.

ANNOTATION

Furman Anatoliy V.

Village – the Spiritual Heart of Ukraine.

In the context of the process of construction of the United Ukrainian house and urgent tasks of practical Ukraine creation (Ukrainian authority’s cultural education, making politics more real and establishing of public society) versatile and reasoning consideration to scientific-intellectual achievements of fundamental publication-research “Kryvi Kolina through thorns and years. In the history of village – the history of Ukraine” carried out by Volodymyr Movchan, Ivan Nerubaiskyi and Vasyl Oliynyk is given. It not only performs critical reflex action of 250 years historical motion of a typical Ukrainian village in persons, individual and joint activities of inhabitants of one village of different epochs and generations, but for the first time opens the way to harmonic combination as a complete comprehensive picture of co-rhythmical life of a small Motherland and a large Motherland.

Надійшла до редакції 25.08.2010.